

Eerst de kip... dan volgt het ei vanzelf

Stalontwerpen met de kippen zelf als uitgangspunt

In dit artikel komen drie biologische pluimveehouders aan het woord die nieuwbouwplannen hebben of net nieuw gebouwd hebben. Zij zetten uiteen wat de belangrijkste redenen zijn om hun stal op een bepaalde manier te bouwen. Ieder bedrijf heeft een unieke uitgangspositie en de visie van de individuele pluimveehouder wordt zichtbaar in de keuzes die ze maken.

Foto: Jan-Paul Wagenaar

De nieuwe stal van Piet en Bettie Baars

In augustus 2000 werd de nieuwe Europese norm voor het maximaal te houden biologische leg-hennen in één stal 3000. Indien afdelingen goed van elkaar gescheiden worden (b.v. dicht tussenschot) is het mogelijk een stal als veelvoud van 3000 hennen op te zetten. In de praktijk zijn hiervan voldoende voorbeelden te vinden.

Piet en Bettie Baars

Piet en Bettie Baars, Hagestein (Utrecht), biologische pluimveehouders sinds 1998, draaien sinds 12 juli jl. de eerste ronde in hun nieuwe stal voor 6 maal 3000 hennen. Ze zijn 5 jaar bezig geweest met het verkrijgen van alle vergunningen en bouwden vervolgens in 7 maanden de stal. Voor Piet en Bettie is uitstraling naar de consument belangrijk. De stal is fraai

afgewerkt met o.a. hout. Ook de uitloop moet een plaatje worden: 40-60% zal met divers groen (onder andere elzenknoten, hoogstambomen) bedekt worden. Langs de sloten zijn terrastaluds aangelegd. Hier komen rietzones en knotwilgen. Voorts komen er ook steenhopen en takkenbossen, die bescherming bieden aan salamanders en padden.

De stal is 15 meter breed en 140 meter lang. Er is bewust gekozen voor een wat smallere stal, wat het naar buiten gaan van de kippen stimuleert. Per afdeling is een breedte van 7 meter beschikbaar, opgedeeld in een nachtgedeelte en een wintergarten (daggedeelte). In het nachtgedeelte bevinden zich de volièresstellingen en de legnesten. Halverwege de afdeling zijn op de onderste verdieping van het volièresysteem ruime kooien aanwezig die als ziekenboeg dienen. In de wintergarten kan een strooigraaninstallatie de hennen 2 à 3 maal per dag van strooigraan voorzien. Binnenkort zullen in de wintergarten ook zandbakken voor stofbaden geplaatst worden. De natuurlijke ventilatie (rolgordijn, open nok en gedeeltelijk afsluitbare uitloopopeningen) wordt automatisch geregeld. Een houten wand tussen wintergarten en nachtgedeelte voorkomt dat bij koud weer de temperatuur in het nachtgedeelte te veel terugloopt, wat gunstig is voor de hoeveelheid benodigd onderhoudsvoer. De nieuwe stal heeft een ruime uitloop van 10,5 ha en is opgedeeld in 6 gedeeltes. De eerste aanplant bosjes en struiken is ten gevolge van een combinatie van ziekte en droogte mislukt. De uitloop is daarom momenteel nog te kaal. De hennen vluchten bij overvliegende vliegtuigen en roofvogels terug de stal in. Terugkijkend geeft Piet aan dat hij eerder met de uitloop aan de slag had moeten gaan. Wat betreft rendabiliteit geeft Piet aan: eerst de kip, dan komt het ei vanzelf. Piet geeft aan dat opfok een cruciale rol speelt in de biologische houderij. In de biologische leghennenhouderij wordt te vaak gedacht vanuit wat

er te verdienen valt. Probeer je vanuit de kip het bedrijf neer te zetten en te managen dan valt er nog veel winst te boeken. Voor de kip en dus ook voor de pluimveehouder.

Chris en Marjanne Borren

Sinds 1999 houden Chris en Marjanne Borren, Voorthuizen (Gelderland) 6000 biologische leghennen op een huiskavel met 6 hectare grond. Op een andere locatie houden zij 50.000 kooihennen. Het laatste is een pachtbedrijf zonder grond, omschakelen is geen optie en op termijn zal dit gedeelte van het bedrijf afgestoten worden. Chris vindt de biologische hennenhoudery een mooie manier van kippen houden. Het rendement is goed en het is een uitdaging om goede resultaten te halen in een systeem waarin het diereigen gedrag het meest tot zijn recht komt.

Het is een uitdaging om goede resultaten te halen in een systeem waarin het diereigen gedrag het meest tot zijn recht komt

Foto: Ron Mehorst

Chris Borren

De vogelpest strooide roet in het eten van uitbreidingsplannen die in 2003 hadden moeten plaatsvinden. Terughoudendheid van de bank deed de plannen in de ijskast belanden. Zoals het er nu naar uitziet zal voorjaar 2005 begonnen worden met een nieuwe stal voor 6000 leghennen. In 2006 of 2007 is het de bedoeling een opfokstal voor 6000 hennen te plaatsen, want

volgens Chris ligt de basis voor een goed biologisch koppel hennen bij eigen opfok.

Het ontwerp van de leghennenstal (22 bij 40 meter, inclusief voorruimte) probeert Chris zo goed mogelijk aan te passen op twee belangrijke functies die de kip moet kunnen uitoefenen, namelijk bezig zijn/scharrelen en het leggen van een ei. De stal wordt over de lengte in twee afdelingen opgedeeld. Er is een wintergarten van 3 meter breed en voor de extra brede volière (twee tegen elkaar aan) en binnenscharrelruimte is 8 meter beschikbaar. De volièresstellingen variëren in hoogte (50 en 80 cm) zodat de kippen zich gemakkelijk tussen de niveaus kunnen verplaatsen. Alles moet makkelijk en vrij te vinden zijn voor de hennen. In het geval van legnesten zijn hierom op twee plaatsen halve legnesten geplaatst: op de overgang tussen wintergarten en het overige gedeelte van de stal en op de afscheiding tussen de afdelingen. De legnesten vormen samen met kunststof doek de afscheiding tussen de afdelingen: deze kan gemakkelijk verwijderd worden als er schoongemaakt moet worden tussen de rondes en het is goedkoper in aanschaf. In de 'oude' stal (1999) bevond de gehele inrichting zich aanvankelijk op de roosters, wat volgens Chris veel onrust veroorzaakte. In het nieuwe ontwerp bevinden de zitstokken zich op de bovenste verdieping van de volière. Op de onderste verdieping komt de voerketting. Daarnaast komt in de wintergarten een lijn voerpennen. De natuurlijke ventilatie wordt automatisch geregeld. De zijmuren (oost-west) bestaan uit windbreekgaas en hier bevinden zich ook de uitloopschuiven, op de noord- en zuidgevels kan de luchtinlaat met gordijnen geregeld worden. De open nok kan met bovenkleppen gesloten worden. De uitloop speelt een belangrijke rol in de bedrijfsvoering: de inrichting moet aantrekkelijk zijn en, wat Chris betreft, ook gericht zijn op een zo goed mogelijke hygiëne. Elementen die ingebouwd gaan worden zijn om-

AGRO ECO

biologisch advies op maat

Omschakelen naar biologische landbouw? Nee, natuurlijk niet, daar is geen markt voor! De buurman zegt het, de Boerderij schrijft het, in Oogst lees je niet anders en in de supermarkt in het dorp zie je ook geen EKO producten.

De laatste jaren schakelen weinig boeren om naar biologisch en ze oriënteren zich om bovengenoemde redenen ook niet op de mogelijkheden. Wij van Agro Eco vinden dat niet verstandig. De markt in Nederland en in West Europa groeit met horten en stoten verder. De wereldmarkt voor biologische producten bedraagt nu zo'n 25 miljard euro en groeit met 10% per jaar. Die groei biedt zeker kansen voor ondernemers die in deze markt willen stappen. We maken er zelf ook goed gebruik van, ons bedrijf groeit al jaren lang met ruim 20% per jaar en Agro Eco is met circa 40 medewerkers uitgegroeid tot hét adviesbureau voor advisering in omschakeling, verbreding en marketing.

Wij zijn u graag van dienst bij het analyseren van uw bedrijfssituatie, het vorm geven aan plannen voor ontwikkeling van biologische bedrijfsvoering en het zoeken naar de kansen in de markt.

Er gaan in 2005 ook weer diverse subsidieregelingen open die het omschakelen naar of het uitbreiden van de biologische productie, het inzetten op product vernieuwing of het ontwikkelen van nieuwe markten stimuleren. De benodigde advisering door deskundigen wordt daardoor financieel vergemakkelijkt. De medewerkers van Agro Eco kunnen u assisteren bij het uitwerken en indienen van plannen voor deze regelingen en bij de uitvoering daarvan.

Meer informatie is te vinden op onze website:

www.agroeco.nl

Of neemt u contact op met één van onze medewerkers

Tel. 0318-420405

Fax. 0318-414820

Mail: info@agroeco.nl

Agro Eco is een gespecialiseerd adviesbureau dat partners in de keten, maatschappelijke organisaties en overheden assisteert om hun doelstellingen in de biologische landbouw te realiseren, al bijna 20 jaar.

weidmogelijkheden, een hoge bedekkinggraad met divers groen en het gebruik van houtsnippers rondom de stal. Op de vraag of de investeringskosten hoger worden als je onconventionele aanpassingen aan je inrichting wilt hebben antwoordt Chris: "Het kost iets extra, maar je moet het niet te gek maken. Als je 50 eurocent per kip extra uitgeeft op basis van ervaring en voortschrijdend inzicht en het werkt, dan verdienen je dat gemakkelijk terug!"

Leo Coumans

Leo Coumans, Someren-Heide (Noord-Brabant) heeft ruim tien jaar geleden het ouderlijk bedrijf overgenomen. Vanaf het begin is hij voor het biologisch houden van leghennen gegaan. De stallen (10 maal 1200 hennen) zijn ruim 60 jaar oud. Ze zijn van hout en hebben geen betonnen vloeren. Er worden houten legnesten gebruikt, gevuld met stro, die met de hand worden geraapt. Leo fokt zijn eigen leghennen op.

Leo staat vanaf de beginperiode gereed om de oude schuren te vervangen, maar de gemeente wilde aanvankelijk niet meewerken aan het plaatsen van 10 nieuwe stallen. Na lang touwtrekken ging de gemeente in 2001 akkoord. In september 2004 volgde de provincie en kon een milieu- en bouwvergunning worden afgegeven. Leo gaat de bestaande schuren over een periode van 3 jaar geleidelijk zelf vervangen. De nieuwe stallen zullen hoger worden: "Dat werkt makkelijker, creëert openheid, geeft licht en ventileert beter." De natuurlijke ventilatie zal handmatig bediend worden. "Een motortje dat onaangekondigd aanslaat in combinatie met eventueel stof dat van de kleppen valt kan voor veel stress bij de kippen zorgen." De ventilatie kan worden bewerkstelligd door het openen en sluiten van dubbele rijen schuifglas (63 cm hoog, 150 cm boven grondniveau) aan de noord- en zuidzijde van de stal. Aan de zuidzijde voorkomt een muur dat fel licht direct de stal in kan vallen. Op de noordzijde kan het daglicht wel direct door het schuifglas de stal invallen, in geval van extreme wind of kou kan een verplaatsbare

Foto: Ron Meijhorst

Leo Coumans

muur geplaatst worden. De nok van de stal loopt van oost naar west, de muren aan deze zijden zijn gesloten. De stal heeft ook een afsluitbare nok. De kleppen bevinden zich helemaal boven in de nok, in tegenstelling tot wat vaak voorkomt, onder in de nok. Hiermee kan voorkomen worden dat lucht, boven de gesloten kleppen in de nok, sterk kan afkoelen en bij het openen van de kleppen naar beneden kan vallen. Voor minimale ventilatie worden in de bovenste 60 cm van de 275 cm hoge zijmuren elke meter vier 125 mm afvoerbuizen geplaatst die ervoor zorgen dat de lucht altijd haaks binnenkomt en er geen tochtplekken in de stal ontstaan. De legnesten blijven hetzelfde, inclusief stro. Leo geeft aan dat hij per dag 3 kwartier per stal eieren raapt en bij de hennen is. Dit is erg belangrijk voor de hennen. Leo geeft aan dat 20 minuten dagelijks ook voldoende is. Daarom is hij bezig met een ontwerp waarbij de legnesten buiten de stal kunnen worden gehaald terwijl gelijktijdig een ander legnest naar binnen gaat. Essentieel hierbij is dat hij wel de tijd moet hebben de hennen die op dat moment op de nesten zitten handmatig kan overzetten. Het rapen van de eieren kan vervolgens half geautomatiseerd worden.

Als de hennen binnen niet goed in hun vel zitten, dan kan de uitloop dat niet goed maken

In de nieuwe stallen zullen verplicht betonnen vloeren komen. Het liefst had Leo dit niet. Alternatief is dat de scharrelruimte in de stal opgevuld wordt met zand. Hierdoor ontstaat een gelijkvloerse situatie. Een rand moet voorkomen dat veel zand onder de roosters bij de mest terecht komt. Zand kan betrokken worden van het eigen bedrijf, en kan hier ook teruggestort worden aan het einde van een legronde.

Leo vindt de uitloop geweldig en nuttig. Maar gezien het feit dat de kip relatief weinig tijd buiten besteedt (6 uur ten opzichte van 18 uur binnen) kan het volgens hem niet zo zijn dat de uitloop de basis is voor gezonde hennen met normaal gedrag. Als de hennen binnen niet goed in hun vel zitten, dan kan de uitloop dat niet goed maken. Hennen moeten produceren op basis van een compleet krachtvoer. Ze moeten niet te veel lage kwaliteit ruwvoer opnemen in de uitloop. Leo's kippen gaan daarom pas in de loop van de middag naar buiten als ze al goed vol met meel zitten.

Leo Coumans brengt veel tijd door tussen zijn kippen. De rode draad voor Leo's bedrijfsvoering is: zorg dat de kip het goed naar de zin heeft, creëer omstandigheden waarin de kip haar ei figuurlijk en letterlijk kwijt kan! Dit eenvoudige uitgangspunt wordt vaak onderschat. Leo ziet er op toe dat de kippen niets te kort komen en rustig op hun gemakje hun ei kunnen leggen. "Als dat toevallig goed verdient, dan is dat mooi meegenomen."

Kwaliteit

De hierboven beschreven bedrijven vallen qua aantal hennen, als de bouwplannen voltooid zijn, in de categorie grote biologische legbedrijven. Enerzijds is dit puur toeval, anderzijds hebben de in beeld gebrachte pluimveehouders een op ervaring gebaseerd verhaal bij hun plannen. Zij gaan niet over een nacht ijs, want nog steeds geldt: kwaliteit is belangrijker dan kwantiteit. Een van de pluimveehouders drukte dit al eerder uit: "Als je geen verstand van kippen heb moet je nooit aan biologische leghennen beginnen." ■